

Metodika

Téma 6

Válka skončila. A co dál? (1945–1948)

Obsah

Téma 6: Válka skončila. A co dál? (1945–1948)

Hodina 1. Češi, Němci, nebo Židé. Kdo musel odejít?	3
Hodina 2. Všichni jsou vinni!	6
Hodina 3. Pohraničí opět naše, a bude české!	11
Hodina 4. Pojd'te budovat české pohraničí!	14
Hodina 5. Historický pramen jako součást beletrie.	18
Hodina 6. Zašlá chuť morušek – umělecký popis	22

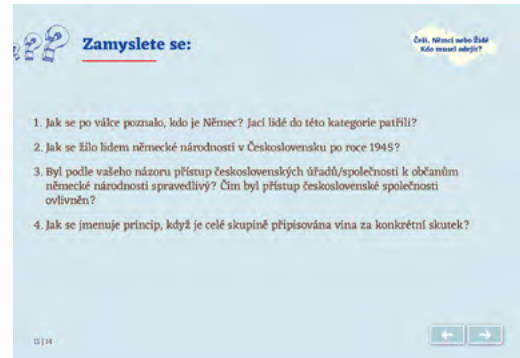
3. aktivita

Reflexe (10 minut)

- Celá třída společně
 - Diskuse

- Na základě sady otázek žáci a žákyně reflektují své poznatky z četby čtyř příběhů z předchozího cvičení. Promýšlí problematiku toho, zda bylo snadné a jednoznačně možné určit, kdo byl nebo nebyl německé národnosti, a zda se tento člověk účastnil válečných zločinů. Zamýšlí se také nad otázkou přístupu československých úřadů a společnosti k lidem, kteří byli označeni za Němce.

pokračování z předchozí strany

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák či žákyně je schopen/a vyjádřit vlastními slovy postoj prezidenta Edvarda Beneše k otázce vysídlení obyvatel německé národnosti z Československa. Svůj postoj je schopen/a doložit konkrétním příkladem z oficiálního proslovu.
- Žák či žákyně je schopen/a popsat situaci (nálady) v československé společnosti vůči obyvatelstvu německé národnosti po skončení druhé světové války.

• Kompetenční úroveň:

- Žák či žákyně si procvičuje svou auditivní paměť.
- Žák či žákyně si procvičuje čtení s porozuměním a je schopen/a podrobit analýze textové materiály.
- Žák či žákyně je schopen/a prezentovat před skupinou porozumění obsahu textu.
- Žák a žákyně je schopen/a se aktivně podílet na diskusi nad danou problematikou.

Kontext:

Na úvod hodiny jsme zvolili poslech části projevu prezidenta Edvarda Beneše ze dne 16. května 1945, který pronesl v Praze. Vybrané pasáže z projevu mají sloužit jako úvod do problematiky vysídlení obyvatel německé národnosti z Československa po roce 1945.

Projev prezidenta se primárně zaměřuje na oslavu porážky nacismu a vítězství demokracie. Prezident vyjadřuje vděčnost západním spojencům a hlavně Sovětskému svazu a Rudé armádě, kteří osvobodili Československou republiku. Prezident se dále ve svém projevu věnuje tomu, co všechno je potřeba

na poli společenském, ekonomickém a politickém udělat k obnově Československa. A právě v tomto kontextu popisuje nutnost „vylikvidování“ Němců a Maďarů z republiky. Dokonce vyzývá k úplnému odgermanizování hospodářského, politického a společenského života v republice. Sám tvrdí, že jenom tak je možný další svobodný rozvoj Československa jako státu Čechů a Slováků. A právě tato pasáž, kde prezident vyzývá k odgermanizování společnosti, je klíčová pro hodinu.

Cílem využití projevu prezidenta Beneše bylo poukázat na skutečnost, že negativní nazírání na obyvatele německé národnosti v poválečné československé společnosti byl oficiálně politicky prosazovaný názor. Právě takové politické deklaráce měly velký vliv na chování společnosti k německému obyvatelstvu v průběhu jeho vysídlování v následujících měsících.

V následující aktivitě jsou žákům a žákyním představeny čtyři skutečné příběhy lidí, kterých se vysídlení dotýkalo různým způsobem. Jednotlivé příběhy jsme vybírali tak, abychom obsáhli co nejširší spektrum životních situací. Konkrétně jsme vybrali příběh smíšené německo-židovské rodiny, následně příběh lidí německé národnosti, kteří byli za války perzekuováni, příběh smíšené česko-německé rodiny a maďarské rodiny. Na jednotlivých příbězích je poukazováno na problematičnost určení toho, kdo byl/a nebo nebyl/a Němec/Němka, který/á kolaboval/a s okupačním režimem. Vydané zákony, které nařizovaly vysídlení obyvatel německé národnosti, nebyly dostatečně konkrétní, a mnoho lidí jen těžko dokazovalo, že i když se v roce 1930 přihlásili k německé národnosti, byli loajálními občany Československa, nebo byli dokonce nacistickým režimem pronásledováni. Právě otázky určování národní identity, přístupu československých úřadů k lidem německé národnosti tvoří obsah závěrečné diskuse.

Správné odpovědi: 2. aktivita

Otázka	Příběh č. 1	Příběh č. 2	Příběh č. 3	Příběh č. 4
Jaké národnosti byl/a hlavní hrdina/hrdinka příběhu?	německá, tatínek Žid	německá	kořeny česko-německé, rodiče se přiklonili k češtví	maďarská
Byl hlavní aktér/aktérka (případně jeho/její rodina) vysídlen/a?	Hlavní hrdinka ne, ale většina příbuzných byla vysídlena (babička + tety).	Ne, ale žádají dobrovolně o vystěhování.	Ne.	Hlavní aktérka spolu s rodinou. Vystěhování z území Slovenska do Maďarska.
Proč byli/nebyli vysídleni?	Tatínek byl Žid a byl v Terezíně.	Byli perzekuováni v průběhu války.	česká národnost	maďarská národnost
Jaký byl osud hlavního aktéra/aktérky po válce? Žili na stejném místě jako před válkou?	Není uvedeno.	Setkávali se s nenávistí ze strany českého obyvatelstva. Necítili se v Československu bezpečně. Nelze určit, jestli žili na tom samém místě, protože z dokumentu není zřejmé, jestli bylo požadavku vyhověno.	Po válce se vrátili zpátky do Pece pod Sněžkou, kde bydleli před válkou.	Rodina nemohla zůstat v místě svého bydliště. Museli opustit obec, kde žili. Byli přestěhováni do Maďarska.

Hodina 2

Všichni jsou vinni!

Předmět: Občanská nauka, Dějepis | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Úvodní aktivita (10 minut)

- Celá třída společně
 - Analýza dobových fotografií
- ⇒ Žáci a žákyně mají k dispozici tři fotografie, které zobrazují odlišné situace zachycující vysídlení německého obyvatelstva z Československa. Během analýzy těchto fotografií jsou žáci a žákyně schopni/y popsat situace, kterým lidé německé národnosti museli čelit při vysídlení.

Podívejte se na fotografie a odpovězte na otázky.

1. Popište fotografie. Co se na fotografických obrazech děje?
 2. Jaký pocit ve vás fotografie vyvolávají?
 3. Za kového období fotografie pochází?
 4. Kdo jsou lidé na fotografích? (národnost, věk, polohy, sociální postavení)
 5. Kam lidé jeli a proč?

Červenec 1946, Liberec
 leden 1946, Mariánské Lázně
 květen 1945, Praha

2. aktivita

Kdo byl vinen? (10 minut)

- Samostatná práce
 - Četba dobového textu
- ⇒ Žáci a žákyně mají k dispozici krátký text, ve kterém prezident Beneš označuje všechny Němce za viníky nacistických zločinů. Text žáky seznamuje s principem kolektivní viny a s uplatňováním tohoto principu při vysídlení německého obyvatelstva z Československa po druhé světové válce.

Přečtěte si úryvek článku s proslavem prezidenta Edvarda Beneše. Odpovězte na otázky.

1. Kdy prezident projev proslavil? Co se v tom období dělo?
 2. Co je hlavní myšlenkou proslavu?
 3. Kdo vlní prezident Beneš za slucky druhé světové války?

Rovnost, 12. 6. 1945

Za lidickou tragedií je odpovědný celý německý národ
Slavnostní tryzna za ústati 150 000 lidí - Závazná řeč prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše

... Lidice a jejich osud jsou nejvýraznějším rysem německé nacistické kultury a německého nacistického systému. Od celého tohoto nekulturního zjevu nemohou německý národ jako celek odložit a pokládkám za nutné politiky a toho výsledek důsledky vzhledem k celému světu a dle toho postupovat do budoucna.

... Převážná většina německého lidu až do poslední chvíle tu mluvy trpěla nebo přímo s tím souhlasila, jen když to pomohlo dosáhnout konečného cíle, vítězství Německa ve válce. A v tom je historická vina německého národa, v tom je senzací a neodpuštěný hřích, a to bude se dopádat na všechny jeho osudy v příštích - nyníhli lé dloabých - letech jeho pykání za všechny jeho viny. A nesmíme zapomenat, že i při lidických zločini hlavnimi tvůrci, spolupracovníky a vykonavatelé byli četní Němci.

pokračování na další straně

← pokračování z předchozí strany

3. aktivita

Může se vrátit? (15 minut)

- Skupinová práce
 - Analýza dobového textu

➤ Žáci a žákyně mají k dispozici žádost o návrat občana německé národnosti zpátky do Československa, poté, co byl po druhé světové válce vysídlen. Při aktivní práci s textem, kdy žáci a žákyně do tabulky k otázkám doplňují konkrétní pasáže z textu, zjišťují informace o jeho životě. Na závěr diskutují, zda bylo vysídlení oprávněné a zda by mu měl být umožněn návrat do Československa.

Tabulka

Co říká Herbert Hauser?	Cisare a Bidesti	Doplňující otázky	Odpověď
...před válkou?			
Oblubou psal literaturu o...?		Například toto nebo naopak?	
Kde psal Hauser povídky?		Jaké je prostředí psaní Hausera?	
Čtenáři literatury publikovali povídky...?		Jaká byla historie vlny emigrace v Československu a její vztah k nacistům?	
Co říká ps. Hauser v období od 1938 - listopadu 1939?		Co se stalo v Československu v tomto období?	
...za války?			
Seznámil se s...? Jaký je...?		Bylo to jeho důležitou událostí?	
...po válce?			
Měl zájem ps. Hauser se vrátit do...?		Jaká si myslíte, že byl ps. Hauser národností?	
Co bylo hlavním důvodem...?			

←

4. aktivita (10 minut)

- Celá třída společně
 - Diskuse

➤ Cílem závěrečné diskuse je reflexe a porovnání informací, které žáci a žákyně získali/y ve druhém a třetím cvičení. Následně společně rozvíjí a promýšlí princip použití kolektivní viny.

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žák nebo žákyně je schopen/a popsat, jak vypadalo vysídlování německého obyvatelstva z Československa po roce 1945.
- Žák či žákyně je schopen/a definovat pojem kolektivní viny a vyvodit z toho důsledky a je schopen/a uvést příklad.

- **Kompetenční úroveň:**

- Žák nebo žákyně je schopen/a analyzovat dobovou fotografii a text.
- Žák nebo žákyně zlepšuje své komunikační schopnosti a je schopen/a pracovat v týmu.
- Žák nebo žákyně je schopen/a aktivně dohledávat informace, strukturovat je, prezentovat a obhájit ucelený názor.

Kontext:

Pro první úvodní aktivitu jsme vybrali tři dobové fotografie, na kterých jsou vyobrazeni lidé německé národnosti, kteří byli vyhnáni z Československa po roce 1945. První fotografie pochází z července 1946 a jsou na ní zachyceni Němci ve sběrném táboře v Liberci. Druhá fotografie pochází z ledna téhož roku a jsou na ní zobrazeni lidé nastupující na první transport vysídlených Němců z Mariánských Lázní do americké okupační zóny v Německu. Při detailním pohledu na fotografie jsou dobře vidět bílé pásy, které povinně museli nosit všichni lidé označení za Němce/Němky. Poslední, třetí fotografie, pochází z května 1945, tedy bezprostředně po obnovení Československa. Je na ní zachyceno vysídlení obyvatel německé národnosti, kteří se svými zavazadly čekají na transport na Strossmayerově náměstí v Praze. Na zádech jednoho z mužů je dobře viditelný hákový kříž. Právě hákovým křížem byli často označováni Němci, kteří aktivně spolupracovali s nacistickým režimem, resp. ti, o kterých si československé úřady myslely, že s režimem spolupracovali. Ostatní lidé německé národnosti byli nuceni nosit bílou pásku s písmenem „N“, kterou je možno vidět na druhé fotografii. Fotografie jsme vybírali tak, aby zobrazovaly co nejširší spektrum událostí a také lidí. Z fotografií je patrné, že se vysídlení týkalo jak mužů, tak i žen, jak lidí v aktivním věku, tak malých dětí a starců. Právě tento aspekt slouží jako úvod k problematice kolektivní viny. Vyhnaní byli všichni, bez ohledu na své skutky, rozhodovalo se čistě na základě národnosti.

V úvodu druhé aktivity mají žáci a žákyně k dispozici úryvek textu z dobového novinového článku. Autor článku popisuje vzpomínkovou akci, která se uskutečnila 10. června 1945 k připomenutí likvidaci Lidic v roce 1942. Postupně popisuje, kdo všechno se akce zúčastnil a jaký měla akce průběh. Součástí článku jsou také doslovné pasáže z projevu prezidenta republiky Edvarda Beneše. Pro žáky a žákyně jsme vybrali právě tu pasáž proslovu prezidenta Beneše, kde obviňuje celý německý národ

za zločiny spáchané za druhé světové války. Tato pasáž byla zvolena cíleně tak, aby byli žáci a žákyně schopni/y jednoznačně formulovat uplatňování principu kolektivní viny.

Na druhou aktivitu navazuje třetí aktivita, kde mají žáci a žákyně k dispozici dobový archivní pramen – žádost o povolení návratu manžela, který byl po druhé světové válce vysídlen z československého pohraničí. Ze žádosti se žáci a žákyně dozvídají podrobné informace ze života daného muže, jako například, že byl členem komunistické strany nebo že se aktivně podílel na obraně československých hranic roku 1938. Archivní materiál jsme vybírali cíleně tak, aby bylo zřejmé, že při kolektivním vysídlení nebyly brány ohledy na individuální postoje jednotlivých lidí za války a také, že byly roztrhány rodiny.

Na základě získaných informací žáci a žákyně následně diskutují, zda bylo dle jejich názoru vysídlení oprávněné nebo ne. V závěru hodiny žáci a žákyně porovnávají texty z prvního a třetího cvičení a diskutují nad problematikou kolektivní viny, a to, jaký může mít její uplatňování vliv na život lidí. Z dostupných archivních materiálů se nám nepodařilo zjistit, jaké byly další osudy manželů Hauserových. Návrat již jednou vysídlených lidí byl spíše výjimečný, častější bylo dodatečné vystěhování do Německa i těch lidí, kteří po válce v Československu zůstat mohli.

Správné odpovědi:

3. aktivita

Co dělal Herbert Hauser...	Citace z dopisu	Doplňující otázky	Odpověď
... PŘED VÁLKOU?			
Odkud pocházeli manželé Hauserovi?	Můj manžel Herbert Hauser narozený dne 10. 12. 1910 v N. Městě pod Smrkem... podpis dopisu: V N. Městě pod Smrkem 20. 7. 51	Najděte toto město na mapě.	okres Liberec, u česko-polských hranic
Kde pan Hauser pracoval?	... členem komunistické strany, za níž byl v závodní radě tehdejší firmy Frič v Hejnicích.	Jaké je povolání pana Hausera?	textilní odborník
Členem, které politické strany byl pan Herbert Hauser?	Komunistická strana – Byl po celou dobu loajálním občanem ČSR a členem komunistické strany, za níž byl v závodní radě tehdejší firmy Frič v Hejnicích.	Jaká byla historie této strany v Československu a její vztah k nacismu?	Vznikla v roce 1921. Hlavní myšlenky strany byly v rozporu s ideologií nacismu. Za druhé světové války byla její činnost zakázána.
Co dělal p. Hauser v období září 1938 – březen 1939?	Byl v prvních řadách obránců čsl. hranic, a tudíž byl pronásledován Němci, takže musel uprchnout do vnitrozemí Čech, odkud se později vrátil a byl ordnery za svoji protinacistickou činnost zatčen a uvězněn ve Frýdlantě v Čechách.	Co se stalo v Československu v tomto období?	Obava z připojení pohraničních území Československa k Německu, následně 23. 9. vyhlášena všeobecná mobilizace na obranu československých hranic před nacistickým Německem, následně podepsání Mnichovské dohody a ztráta pohraničních území.

Co dělal Herbert Hauser...	Citace z dopisu	Doplňující otázky	Odpověď
... ZA VÁLKY?			
Součástí kterých armád pan Hauser byl, nebo chtěl být?	Německá armáda, československé legie*: Po jeho nasazení do německé armády, kam byl dosazen Němci násilím, se dostal do zajetí sovětské armády**, kde se hlásil do čsl. legie.	Bylo to jeho dobrovolné rozhodnutí?	Do německé armády byl dosazen násilím, do československých legií se přihlásil dobrovolně.
... PO VÁLCE?			
Mohl zůstat pan Hauser ve svém původním bydlišti?	Níže podepsaná obrací se na výše uvedený úřad s prosbou o zavedení nového řízení provedení repatriace mého manžela Herberta Hausera... Přesto, že mnoho Němců, kteří nebyli nikdy loajální k našemu státu, bylo jim umožněno se vrátit, avšak mému manželu nikoliv.	Jaké si myslíte, že byl pan Hauser národnosti?	německé
CO BYLO HLAVNÍM CÍLEM DOPISU?	Žádost manželky p. Hausera, paní Bedřišky Hauserové, aby se její manžel mohl vrátit zpátky na území Československa.		

Vysvětlivky:

*Pojem československé legie se pro období druhé světové války nepoužívá. Pro toto období se používá pojem zahraniční československá armáda. Vzhledem k tomu, že pojem československé legie je použit v dobovém pramenu, předpokládáme, že ho také žáci/žákyně použijí do svých odpovědí, a proto je tento pojem uveden v tabulce.

** Pojem sovětská armáda se začíná používat až po skončení druhé světové války. Pisatelka zde tento pojem už používá, avšak v čase války, kdy se její manžel dostal do sovětského zajetí, se používalo označení Rudá armáda.

Hodina 3

Pohraničí opět naše, a bude české!

Předmět: Dějepis, Občanská nauka | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Úvodní aktivita (5 minut)

- Celá třída společně
 - Práce s mapou

☞ Během práce s dobovou mapou jsou žáci schopni popsat územní změny Československa, které se udály po druhé světové válce.

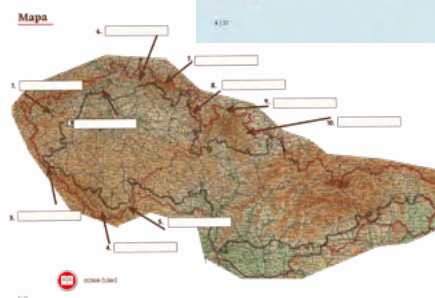

2. aktivita

Navracené území (15 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Práce s dobovými texty a mapou

☞ Po četbě několika krátkých dobových textových ukávek jsou žáci schopni vyjmenovat místa, která byla po druhé světové válce opět součástí Československa, a určit jejich polohu na mapě. Na základě analýzy textů se žáci také seznámí s dobovou rétorikou vylučování německého obyvatelstva ze života československé společnosti a s vyobrazováním pohraničí jako výhradně českého prostoru.

pokračování na další straně

3. aktivita

Zmizelá města (10 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Aktivní dohledávání informací
 - Diskuse – celá třída společně
- Žákům a žákyním je představen příklad obce, která v důsledku vystěhování obyvatelstva po roce 1945 postupně zanikala. Analyzovaný příklad pomůže žáku či žákyni pojmenovat širší dopad nuceného vystěhování německého obyvatelstva po druhé světové válce na proměny v krajině a v životě obyvatelstva Československa.

← pokračování z předchozí strany

Zůstaňte ve dvojicích. Pohraničí opět naše!

Najděte na mapě obec Pohraniční, německy Reizenhaim. Povedlo se vám to?

Podívejte se na fotografii a na vývoj počtu jejího obyvatelstva:

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960		
Obecnost	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Dobu	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zamyslete se: Pohraničí opět naše!

- Myslíte si, že případ obce Pohraniční byl ojedinělý?
- Jak se podle vás proměnil život v českém pohraničí po druhé světové válce v porovnání s životem před válkou?

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**
 - Žák či žákyně je schopen/a pojmenovat územní změny Československa po druhé světové válce. Je schopen/a uvést příklady měst a obcí, které postihla výměna obyvatelstva.
 - Žák či žákyně je schopen/a vysvětlit příčiny existence dobové rétoriky, která budovala pozitivní a výhradně nacionálně český, resp. československý obraz pohraničí.
 - Žák či žákyně je schopen/a popsat změny, kterým čelila města a obce v pohraničí po roce 1945.
- **Kompetenční úroveň:**
 - Žák či žákyně je schopen/a dohledávat požadované informace.
 - Žák či žákyně je schopen/a analytické práce s mapou a s dobovými prameny.

Kontext:

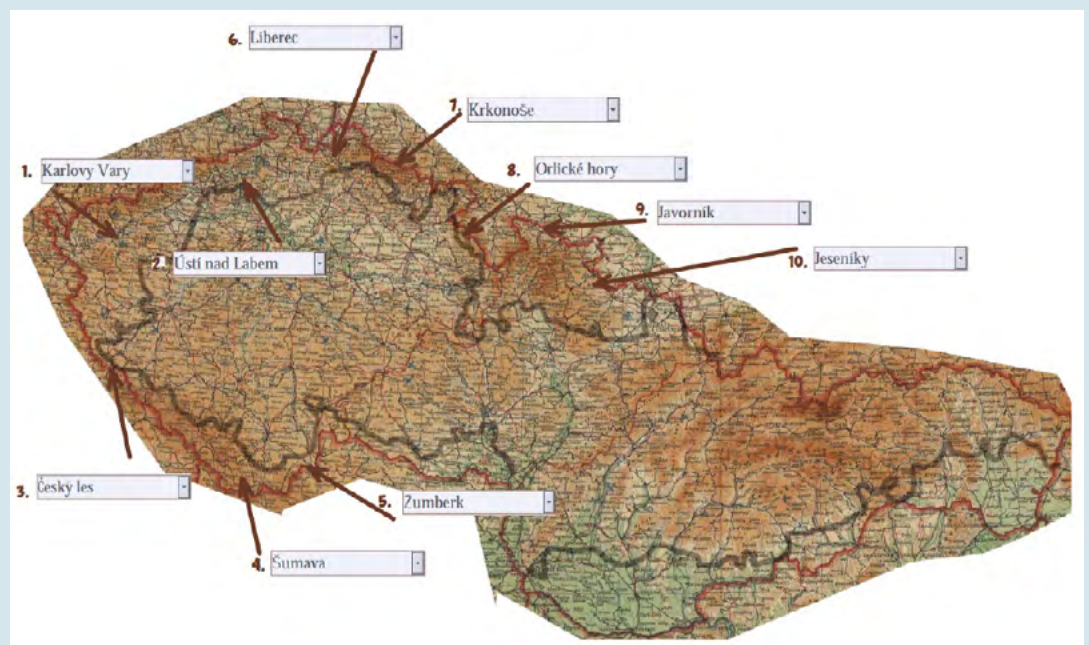
Cílem hodiny je představit žákům územní změny Československé republiky po roce 1945 a to, jaký mělo vysídlení obyvatel německé národnosti vliv na toto území. Jako úvodní aktivitu jsme

zvolili práci s mapou, kde žáci a žákyně popisují, jak se po konci druhé světové války změnilo území republiky v porovnání s její předválečnou podobou. V následující aktivitě mají žáci a žákyně k dispozici šest dobových textových ukázek, které popisují navrácení pohraničních území. Každý z textů dobovou rétorikou prezentuje pohraničí jako výlučně nacionálně české prostředí, které má konečně možnost skutečného rozvoje. Pět ze šesti textů pochází z dobového časopisu Svět v obrazech. Časopis Svět v obrazech byl obrazový týdeník, který vycházel mezi lety 1945–1992. Obsah týdeníku tvořily primárně fotografie, které zabíraly většinu prostoru na stránkách. Fotografie byly většinou doplněny krátkými průvodními texty. Svět v obrazech vydávalo Ministerstvo informací, po roce 1948 přejmenované na Ministerstvo informací a osvěty. Šestý text pochází z novin Rudé právo (noviny Rudé právo byl deník Komunistické strany založený v roce 1920. Mezi lety 1948–1989 to byl deník s nejvyšším nákladem, který plnil důležitou roli v ideologické propagandě Komunistické strany Československa). Tuto aktivitu jsme do hodiny zařadili nejen proto, aby si žáci a žákyně zlepšili svou geografickou orientaci, ale také hlavně proto, aby se seznámili s dobovou rétorikou, která tímto způsobem vylučovala německé obyvatelstvo z jakéhokoliv aktivního společenského či hospodářského života v republice.

Závěrečná aktivita představuje příklad obce Pohraniční, která následkem vysídlení obyvatelstva postupně chřadla, až zcela zanikla. Žákům a žákyním je tak ukázáno, jaký vliv mělo vysídlení obyvatelstva na změnu podoby krajiny a společnosti. Změna počtu (žáci a žákyně mají k dispozici tabulku, která zobrazuje vývoj počtu obyvatelstva od konce 19. století až po její zánik) a složení obyvatelstva se podepsala na životě v obci, ale také fungování ekonomiky. Mnoho obyvatel, kteří měli k tomuto kraji vztah, odešlo a obec nebyla pro nově příchozí k usazení atraktivní.

Správné odpovědi: 2. aktivita

Doporučení: 4. aktivita

Žákům a žákyním můžete za úkol, nebo jako projekt, zadat, aby našli ještě jiné zaniklé obce. Společně můžete zmapovat, ve které části republiky obce nejvíce zanikaly, a hledat příčiny zániku, můžete se zaměřit na proměnu národnostní skladby obyvatel v těchto obcích a jejich regionech.

Hodina 4

Pojd'te budovat české pohraničí!

Předmět: Dějepis, Občanská nauka | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Pojd'me budovat pohraničí! (10 minut)

- Celá třída společně
 - Analýza dobových propagandistických plakátů
- ↻ Analýza dobových propagandistických plakátů představuje úvod do problematiky osídlování pohraničí po násilném vysídlení německého obyvatelstva. Žáci a žákyně popisují své dojmy a základní informace, které získali z analýzy plakátů.

2. aktivita

Kdo přicházel? (10 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Práce s dobovými materiály
 - Práce s mapou
- ↻ Žáci a žákyně mají k dispozici pět příběhů lidí, kteří se po roce 1945 vrátili ze zahraničí do Československa. Tyto příběhy poskytují žákům a žákyním základní znalosti o tom, odkud lidé do Československa přicházeli a do kterých oblastí se stěhovali.

pokračování na další straně

3. aktivita

Problémy reemigrantů (15 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Analytická práce s textem

⇒ Žáci a žákyně mají k dispozici tři texty, které popisují různé problémy, se kterými se lidé přicházející po roce 1945 do pohraničí potýkali. Analýza těchto textů žáky a žákyně učí tyto problémy pojmenovat a kriticky posoudit jejich příčiny.

← pokračování z předchozí strany

The screenshot shows a digital learning interface. At the top, it says "Rozdělte se do skupin." and "Přečtěte si několik krátkých textů, které popisují život lidí, kteří přicházeli do vysídleného pohraničí." Below this, it says "Ke každému textu přiřaďte ze seznamu popis, který nejlépe vystihuje podstatu textu." There are three text icons labeled "TEXT 1", "TEXT 2", and "TEXT 3". Below the icons, there is a "Text 1" document preview with a text description and a "Text popisuje:" input field.

4. aktivita

Závěr (10 minut)

- Celá třída společně
 - Diskuse

⇒ Skrze sérii otázek žáci a žákyně společně reflektují všechny materiály a informace, které v hodině získali. Společně porovnávají materiály a diskutují nad tím, v jaké společenské situaci se reemigranti v poválečném Československu ocitli.

←

The screenshot shows a digital learning interface with the heading "Zamyslete se:". Below the heading, there are four numbered questions:

1. Jaký život slibovaly propagandistické plakáty lidem, kteří přijdou do pohraničí?
2. Shodoval se příslib z volebních plakátů s výpověďmi lidí, co se do pohraničí po válce přistěhovali?
3. Který materiál podle vás popisoval skutečnou realitu příchodu lidí do pohraničí?
4. Co podle vás mohlo způsobit případný rozdíl v zobrazování života v pohraničí?

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák či žákyně je schopen/a uvést příklady, odkud lidé po roce 1945 přicházeli do Československa a ve kterých oblastech se usazovali.
- Žák či žákyně rozumí propagandě o osídlování československého pohraničí po roce 1945.
- Žák či žákyně je schopen/a vysvětlit problémy, kterým čelili lidé přijíždějící do československého pohraničí po roce 1945.

• Kompetenční úroveň:

- Žák či žákyně je schopen/a analyzovat dobové historické materiály – plakáty, fotografie a texty.
- Žák či žákyně je schopen/a formulovat svůj názor a podložit jej získanými informacemi.

Kontext:

Po nuceném odchodu německy hovořících obyvatel z Československa stála vláda i celá společnost před otázkou, jak naložit s náhle prázdnými regiony a městy. Byla zahájena velká kampaň, která měla motivovat obyvatele, aby se přestěhovali především do pohraničních oblastí, kde mohli snadno získat bydlení a kde byl velký nedostatek pracovních sil. Ačkoliv přicházeli desetitisíce lidí z českých zemí, nedokázali naplnit potřeby zemědělství a průmyslu. Československá vláda se obrátila i na zahraniční komunity Čechů a Slováků, kteří odešli v předchozích desetiletích i staletích – významné místo mezi nimi zaujímalí vojáci Svobodovy armády z Volyně, přicházelo desetitisíce reemigrantů z Rumunska či Jugoslávie, ale také vídeňští Češi, horníci z Francie nebo řečtí komunisté, kteří po skončení řecké občanské války v roce 1949 prchali také do Československa. Zdrojem pracovní síly v pohraničí bylo v neposlední řadě obyvatelstvo Slovenska a zejména Romové. Většina Romů, kteří dnes žijí v Česku, jsou potomci Romů, kteří přišli po druhé světové válce. V neposlední řadě zůstalo v Československu v padesátých letech přes 150 000 lidí německé národnosti. Ačkoliv se tedy podle dobové propagandy mělo pohraničí konečně stát českým, vznikla zde směsice jazyků a kultur.

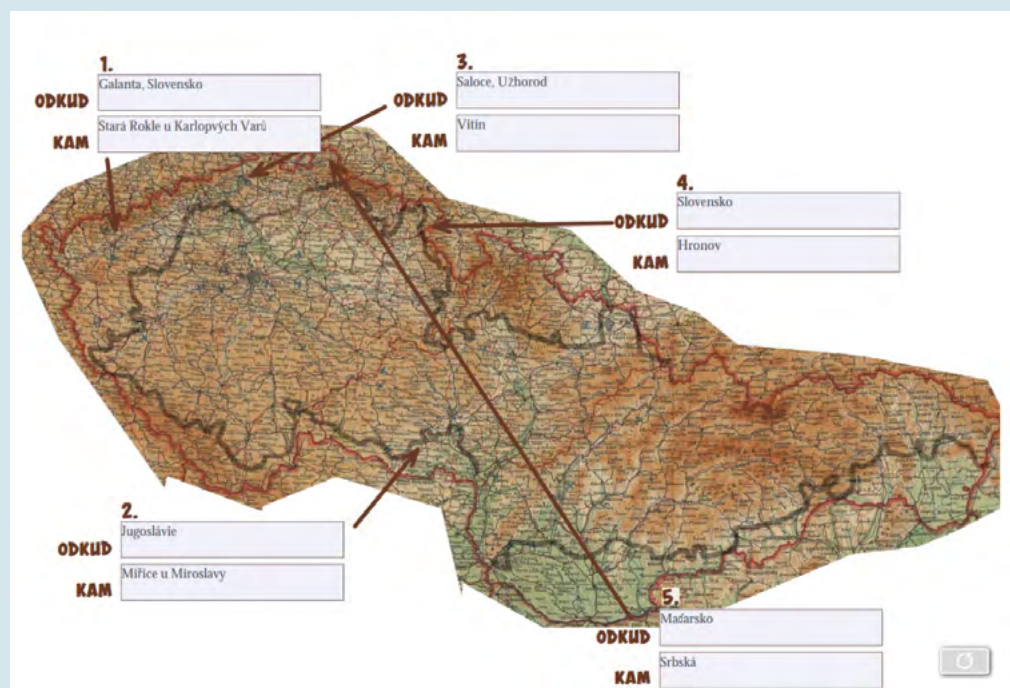
Život, který osídlence čekal v pohraničí, ale v mnohém neodpovídal dobové propagandě. Na reemigranty zbyly nepříliš atraktivní podhorské oblasti, kde ve čtyřicátých a padesátých letech nefungovala infrastruktura a také klima bylo odlišné od jejich předchozího domova. Mnozí se také setkávali s nedůvěrou, protože nesplňovali představy o správných českých hraničářích – z ciziny si přinesly zvyky a často už nemluvili česky. Pohraničí také v prvních letech po osvobození lákalo lidi, kteří toužili pouze po majetku, nebo utíkali před životními problémy. Pohraničí se jim stávalo novým domovem a postupně se také obrušovaly rozdíl mezi různými skupinami osídlenců.

V první aktivitě mají žáci a žákyně k dispozici tři dobové plakáty, které propagují osídlovací akci pohraničí. Pohraniční oblasti jsou na těchto plakátech zobrazeny jako oblasti, kde je dostatek práce a bydlení. Žáci a žákyně popisují svoje dojmy z těchto plakátů. Ve druhé aktivitě se žáci a žákyně seznamují s pěti příklady lidí, kteří se po druhé světové válce přestěhovali do pohraničí. Příklady jsme vybírali tak, aby pokrývaly co nejširší spektrum lokalit, odkud lidé do pohraničí přicházeli.

Žáci/žákyně v aktivitě pracují s pěti policejními přihláškami. Tyto policejní přihlášky byly vytvořeny speciálně pro účely cvičení. Grafickou předlohou byla existující policejní přihláška Žádosti o poskytnutí půjčky Alžbětě Liptákové, která se nachází ve Státním okresním archivu Liberec (ve cvičení policejní přihláška č. 4). Informace, které se v přihláškách nacházejí, pocházejí z různých historických zdrojů, databází a knih: Takové normální rodinné historiky, obrazy migrace a migrující rodinné paměti, Průvodce po zaniklých obcích, osadách a samotách pod Bukovou horou, databáze příběhů Paměť národa, dokumenty ze Státního okresního archivu v Liberci. Informace z různých příběhů jsme sjednotili do jedné grafické podoby z toho důvodu, aby žáci/žákyně pracovali se stejným materiálem, a aby práce pro ně byla jednodušší a přehlednější (v porovnání s rozsáhlými textovými materiály). Ve třetí aktivitě mají žáci a žákyně k dispozici tři příběhy lidí, které vykreslují, jak příchod do českého pohraničí pro repatrianty vypadal a s jakými problémy se museli vyrovnat. V závěru hodiny následuje diskuse, v níž žáci a žákyně konfrontují dobovou propagandu s realitou osidlování.

Správné odpovědi: 2. aktivita

Policejní přihláška č. 1: na mapě číslo 2

Policejní přihláška č. 2: na mapě číslo 4

Policejní přihláška č. 3: na mapě číslo 1

Policejní přihláška č. 4: na mapě číslo 5

Policejní přihláška č. 5: na mapě číslo 3

3. aktivita

- **Text 1** – 3. Nepřijetí českým obyvatelstvem, nutné dokazovat své „češství“ pro přijetí do nové společnosti.
- **Text 2** – 1. Nedostatečná infrastruktura v důsledku vysídlení původního obyvatelstva.
- **Text 3** – 2. Snaha obohatit se na majetku, nezájem dlouhodobě zůstat v pohraničí.

Hodina 5

Historický pramen jako součást beletrie

Předmět: Český jazyk a literatura, Dějepis | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Vyhnaní Gerty Schnirch – práce s literární ukázkou (20 minut)

1. část (15 minut)

- Samostatná práce
 - Četba ukázky z románu (10 minut)
- Skupinová práce
 - Diskuse k porozumění textu (5 minut)

☞ Cílem je seznámit žáky a žákyňe s příběhem, se kterým budou dále pracovat. Několika otázkami do diskuse vyučující ověří porozumění textu na úrovni základní faktografie. Vyučující může také hodiny uvést jinou aktivitou v závislosti na tom, na jakou látku navazuje.

2. část (5 minut)

- Samostatná práce
 - Práce s historickým pramenem
 - Psaní literárního textu

☞ Žáci a žákyňe ve skupině určují, které historické materiály jsou v románové ukázce použity. Cílem je si uvědomit, že i fikční dílo má reálné základy.

**pokračování
na další straně**

← pokračování z předchozí strany

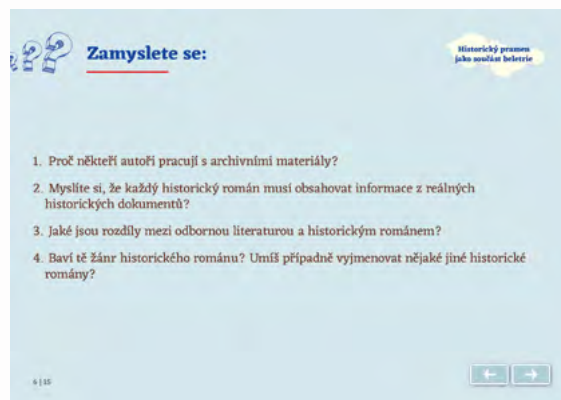
2. aktivita

Realita fikce – práce s historickými materiály (10 minut)

- Celá třída společně

- Diskuse

- ⇒ V diskusi žáci a žákyně pojmenují, jaké jsou obecné rozdíly mezi fikční a odbornou literaturou (fikční přináší emoce, zároveň ji ale nemůžeme brát jako objektivní informaci). Žáci a žákyně se také zaměří na výhody či nevýhody použití reálných dokumentů pro autora při tvorbě příběhu historického románu.

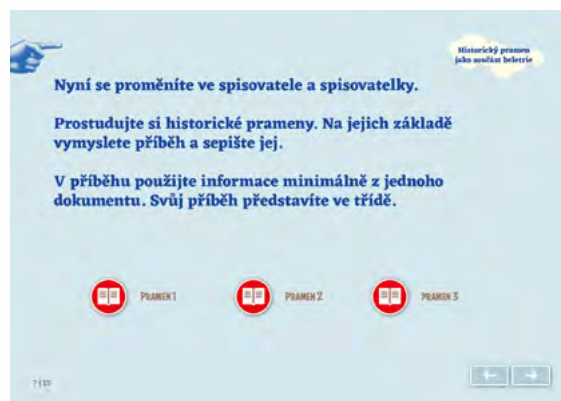
←

3. aktivita

Vaše příběhy (20 minut)

- Samostatná práce (10 minut)
 - Práce s historickým pramenem
 - Psaní literárního textu
- Diskuse – celá třída společně (10 minut)

- ⇒ V dalším kroku dostanou žáci a žákyně k dispozici i jiné historické materiály, ke kterým mají domýšlet vlastní příběh. Aktivita nabízí velkou volnost pro vyučující – žáci a žákyně mohou v hodině vymyslet pouze syžet nového příběhu (samostatně nebo ve skupině) nebo i napsat vlastní vyprávění jako součást domácí práce. Nabízí se i využít jiné umělecké formy – žáci a žákyně mohou například nacvičit scénku. Přiložené archivní dokumenty mohou sloužit jen k inspiraci. Vyučující může žákům předložit další archivní materiály, které se týkají například historie regionu.

- ⇒ Bez ohledu na to, jakou formu zvolí vyučující pro třetí aktivitu, by měla proběhnout reflexe tvorby žákovských příběhů.

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žáci a žákyně znají dílo současné české autorky, jsou schopni/y vlastními slovy převyprávět obsah literární ukázky.
- Žáci a žákyně jsou schopni/y pojmenovat rozdíl mezi krásnou literaturou a literaturou faktu.

- **Kompetenční úroveň:**

- Žáci a žákyně umí vytvořit příběh.
- Žáci a žákyně umí pracovat s historickými dokumenty.
- Žáci a žákyně porozumí beletristickému textu a analyzují ho.

Kontext:

Téma transferu osob německé národnosti z Československa po roce 1945 se v posledních letech stalo vděčným tématem literárního zpracování. Kniha, která tento trend odstartovala a zároveň přivedla čtenáře k tématu, je Vyhnutí Gerty Schnirch od brněnské prozaičky Kateřiny Tučkové. Kniha vzbudila celospolečenskou diskusi a v roce 2009 získala cenu čtenářů v rámci ankety Magnesia Litera. Kateřina Tučková představuje autorku, která si vybírá náročná společenská témata, ale její knihy zůstávají přístupné běžným čtenářům. Pro historické vyučování je relevantní také proto, že ve svých historických románech vychází z archivních pramenů, do kterých své příběhy zasazuje. Vyhnutí Gerty Schnirch se zabývá především jedním z největších poválečných masakrů německy hovořících obyvatel v Československu tzv. Brněnským pochodem smrti, kdy z Brna do Pohořelic bylo odvedeno více než 20 000 osob a více než 1500 jich po cestě zahynulo (přesná čísla jsou tématem diskusí historiků a historiček i příčinou sporů uvnitř a mezi národnostními komunitami), Tučková tuto událost zachytila perspektivou německy hovořících obyvatel Brna. V ukázce je popsán vývoj, který pochodu předcházela – napjatá situace v Brně na sklonku války. Tučková i na základě historických pramenů, jako byl projev prezidenta Beneše, románovým vyprávěním rekonstruuje novou historickou tezi, že ani v tomto případě se nejednalo o prosté vzednutí emocí, ale že i tzv. divoká fáze vysídlení byla podporována vysokými politiky a plánována.

Pro psaní vlastního textu mají žáci a žákyně k dispozici tři ukázky dobových pramenů. První pramen představuje Vyhláška Velitelství Národní bezpečnostní stráže pro Opavsko ze dne 28. května 1945 pro osoby německé národnosti. Vyhláška obsahuje informace o povinném vnějším označení, omezení pohybu a nákupu v obchodech a způsobu pozdravu. Druhý pramen ze dne 24. srpna 1945 je část projevu Václava Jirouška, předsedy ONV Moravská Třebová, která pojednává o řešení německé otázky na Svitavsku. Ve zprávě jsou řešeny problémy jako: zajištění obyvatel německé národnosti a jejich následná koncentrace, otázka repatriace a vysídlení z oblasti, pracovní nasazení obyvatel německé národnosti, zajišťování německého majetku, registrace a označení Němců, omezení pro Němce či

vystavování legitimací. Obě ukázky pochází z knihy Adrian von Arburg, Tomáš Staněk (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951, II, Dokumenty z českých archivů, 2011. Třetí pramen, který mají žáci a žákyně k dispozici, je ukázka legitimace německé obyvatelky Československa z Královéhradeckého kraje z roku 1946, která dokládá její vynětí z vysídlení.

Správné odpovědi:

1. aktivita

1. Příběh se odehrává v Brně.
2. Bezprostředně po skončení druhé světové války, v květnu 1945.
3. Gerta pochází ze smíšené česko-německé rodiny.
4. Domovník jí přinesl „Nařízení o vystěhování Němců“.

2. aktivita

2. NAŘÍZENÍ O VYSTĚHOVÁNÍ NĚMCŮ Z BRNA ZE 30. KVĚTNA 1945
3. PROJEV PREZIDENTA EDVARDA BENEŠE Z 12. KVĚTNA 1945 V BRNĚ

Hodina 6

Zašlá chuť morušek – umělecký popis

Předmět: Český jazyk a literatura | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Zašlá chuť morušek (20 minut)

- Samostatná práce (15 minut)
 - Seznámení s textem (čte vyučující, žáci nahlas nebo poslouchají audio nahrávku)
 - Vypracovávání otázek pro porozumění textu
- Celá třída společně (5 minut)
 - Diskuse

➤ V první části hodiny se žáci a žákyně seznámí s uměleckým textem, který budou později analyzovat. Ukázkou uměleckého díla mají žáci a žákyně k dispozici jako nahrávku, ale také v textové podobě, a mohou si tedy zvolit, která forma jim více vyhovuje. Následujících několik otázek k ukázce má za cíl ověřit porozumění historickému kontextu díla. Literární hodinu je lépe zařadit až poté, co se žáci seznámili s československou poválečnou historií.

Poslechněte si krátkou ukázkou z textu Zašlá chuť morušek od Miloslava Nevrlého.

UKÁZKA

Ostružník moruška je malý keř, který plodí oranžové plody, které vypadají a chutnají jako ostružiny. Roste ve Skandinávii a také v Krkonoších, kam jezdil autor Miloslav Nevrlý jako chlapec. V textu popisuje chalupu, kterou jedno léto v Krkonoších našel.

Přečtěte si otázky a odpovězte na ně.

1. Jak na vás text působil?
2. Kdy a kde se příběh odehrává?
3. Proč je podle vás chalupa přátná?
4. Jak se hrdina cítil?
5. Dokázali jste si na základě textu jednoduše představit prostředí, ve kterém se hlavní hrdina pohyboval?
6. Co vám pomohlo k tomu, abyste byli schopni si charakterizované místo představit? (jaké slovní druhy byly použity, skladba vět, jednoduché, nebo umělecké slovní prostředky?)

pokračování na další straně

2. aktivita

Popis a jeho znaky (15 minut)

- Samostatná práce
 - Vyplnění úkolů k textu a diskuse

➤ Žáci/žákyně dále pracují s textem, kde skrze připravené otázky a odpovědi (výběr z možností), analyzují text po jeho slohové stránce. Žáci/žákyně jsou schopni/y na základě popsání znaků textu určit, že se jedná o slohový útvar – popis.

← pokračování z předchozí strany

Další otázky, jimiž je možné dále rozvíjet debatu o jazykových prostředcích užitých v textu:

- Co vám pomohlo k tomu, abyste byli schopni si charakterizované místo představit? (Jaké slovní druhy byly použity, skladba vět, jednoduché nebo umělecké slovní prostředky?)

3. aktivita

Kresba (15 minut)

- Samostatná práce
 - Výtvarné ztvárnění textu

➤ Následuje další čtení nebo poslech textu, kdy žáci kreslí některou scénu z textu. Uplatňují tak svoji vizuální představivost. Na závěr je možné diskutovat o tom, zda v nich text obrazy vyvolával a jaké funkce může mít popis v uměleckém textu.

←

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žáci a žákyně znají jazykový útvar „popis“ a umí vyjmenovat jeho znaky.

- **Kompetenční úroveň:**

- Žáci a žákyně umí vizuálně znázornit text.
- Žáci a žákyně jsou schopni/y reflektovat průběh vlastního kreativního procesu, svou imaginaci.

Kontext:

Cílem hodiny je komplexní práce s ukázkou z eseje Miloslava Nevrlého „Zašlá chuť morušek“ (2021). Autor v nich vzpomíná na návštěvy Krkonoš, kam jezdil v dětství a v mládí v padesátých a šedesátých letech 20. století.

Miloslav Nevrlý (* 1933) je profesí biolog a pochází z Prahy. Po univerzitních studiích nastoupil v roce 1957 do Severočeského muzea v Liberci. Kromě odborné práce se věnoval i psaní literárních textů, z nichž některé se staly kultovní především mezi milovníky přírody. Jeho kniha o Jizerských horách, která vyšla v roce 1976, popisovala předválečnou historii severních Čech na základě německy psaných pramenů, to vše v době, kdy takové téma nebylo úplně samozřejmé. I úryvek z jeho pozdějšího textu ukazuje, jak je Nevrlý citlivý k osudům obyvatel bývalého pohraničí a jak umí popsat, jak se tyto osudy promítají do krajiny.

Ukázku jsme vybrali jako příklad popisu, lze na ní ovšem dobře ilustrovat, že popis není jen suchým výčtem objektů, že může nést i silný emocionální náboj – že každodenní děje a věci nesou často symbolický význam.

Správné odpovědi:

2. aktivita:

- 1. otázka:** A) Je popsán vzhled, materiál a funkce objektů.
C) V textu jsou využita obrazná pojmenování.
E) Text ve čtenáři vyvolal představu o předmětu, osobě, ději nebo krajině.
- 2. otázka:** D) Popis.